

Suomen Tuomariliitto – Finlands Domareförbund ry
Puheenjohtaja Aki Rasilainen, hovioikeudenneuvos, dosentti

Eduskunnan lakivaliokunnalle
Asiantuntijakuuleminen 28.5.2014 klo 9:30

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 46/2014 vp)

Näyttökynnys riita-asiassa (OK 17: 2 § 2)

Esityksessä omaksuttujen sanontojen perusteella totuuden etsiminen ei ole enää oikeudenkäynnissä tärkeää. 1940-luvulta peräisin olevaan sääntelyyn sisältyneet ilmaisut totuudesta oikeudenkäynnin tavoitteena on korvattu ilmaisulla ”näyttö”. ”Totuus” on jäänyt eräänlaiseksi reliikiksi ainoastaan todistajan antaman vakuutuksen kaavaan.

Esityksen mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi riita-asiassa edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön. Muotoilu ei ole onnistunut, koska näytön uskottavuus viittaa liian selvästi henkilötodisteena annetun todistajakertomuksen uskottavuuteen. Todistajakertomuksen uskottavuuden arviointi on puolestaan eri asia kuin näyttökynnyksen ylittymisen arviointi. Se, että todistajakertomus arvioidaan uskottavaksi, ei vielä tarkoita, että näyttökynnys ylittyisi. Se tarkoittaa ainoastaan sitä, että tällaisella kertomuksella voi olla näyttöarvoa. Kertomuksen näyttöarvo ja näyttökynnyksen ylittyminen selviävät vasta kun kertomuksen sisältöä verrataan muuhun todisteluun.

”Uskottavan näytön” sijasta laissa tulisi tässä kohden olla joko ”totena pidettävä näyttö” tai ”todennäköisenä pidettävä näyttö”. Samalla sana ”uskottava” olisi poistettava myös 3 momentista.

Videotallenteen käyttö seksuaalirikoksissa (OK 17: 24 §:n 3 momentin 3 kohta)

Esityksessä laajennettaisiin merkittävästi esitutkinnassa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden käyttöä todisteena. Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa alaikäisiä asianomistajia koskevan 2 kohdan osalta. Sen sijaan 3 kohdan mukaan myös täysi-

ikäisen seksuaalirikoksen asianomistajan tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

Videotallenteiden käyttö todisteena on ristiriidassa oikeudenkäynnin välittömyysperiaatteen kanssa. Välittömyysperiaate tarkoittaa sitä, että tuomari on kuultavan kanssa välittömässä henkilökohtaisessa yhteydessä, jolloin hän voi arvioida kuultavan kertomuksen uskottavuutta myös omien kysymystensä avulla. Tätä ei videotallenne mahdollista, jolloin todistelun arvioinnin edellytykset ovat heikkomat kuin välittömässä oikeudenkäynnissä.

Videotallenteiden käytön laajentaminen ei ole oikea suunta. Tässä suhteessa varoittava esimerkki on Ruotsi, jossa oikeudenkäynti hovioikeudessa perustuu kokonaisuudessaan käräjäoikeudessa tehtyihin tallenteisiin.

Erityisen huonosti videotallenne soveltuu seksuaalirikoksiin, koska ne ovat näytön arvioinnin kannalta useimmiten ns. kiperiä tapauksia. Muun näytön puuttuessa niissä on arvioitava vastakkain kahta ristiriitaista kertomusta, jolloin oikeudenkäynnin välittömyys on turvattava. Kun tuomarin tehtävänä on arvioida kertomusten uskottavuutta, ei hän voi siinä onnistua, jos hänellä ei ole tilaisuutta esittää kuultavalle niitä kysymyksiä, joita hän pitää tämän tehtävän kannalta tärkeinä.

Tuomariliitto vastustaa esitystä tältä osin. Ainakaan tallenteeseen turvautumisen ei tule olla seurausta pelkästään siitä, että asianomistaja ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi. Edellytysten tulee olla selvästi tiukemmat.

Anonyymi todistaja (OK 17: 33 §)

Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa anonyymien henkilötodistelun sallittavuuteen sinänsä. Sille on vakavan järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla perusteltu tarve. Esityksen mukaan tuomioistuimen jäsenet eivät kuitenkaan saisi tietää anonyymien todistajan henkilöllisyyttä eivätkä sitäkään, onko anonyymi todistaja peitepoliisi, kanssaepäilty tai ns. satunnaistodistaja. Anonyymien todistelun sallimisesta päättäisi eri menettelyssä tuomari, joka ei saa osallistua pääasian käsittelyyn. Tämä vaikeuttaa olennaisesti tällaisen todistelun näyttöarvon arvioimista.

Tällaiselle ratkaisulle ei esityksessä ole esitetty kestäviä perusteita. Sen mukaan tuomarille voi syntyä ennakkokäsitys, jos hän saa tietoonsa yksityiskohtia niistä seikoista, jotka ovat aiheuttaneet anonyymien todistelun tarpeen. Nykyisinkin ns. pelkääville todistajille järjestetään oikeudenkäynnissä erityisjärjestelyjä. Niistä päättäneen tuomarin esteettömyyttä ei kuitenkaan ole epäilty.

Henkilötodistelun uskottavuutta arvioivan tuomarin on välttämätöntä tietää, missä asemassa todistaja on ollut suhteessa niihin tapahtumiin, joista tekemistään havainnoista hän tuomioistuimelle kertoo. Jos tämä jää epäselväksi, vaarana on, ettei anonyymille todistelulle voida antaa näyttöarvoa lainkaan.

Oikeuden puheenjohtaja ei voi kontrolloida todistajan oikeutta kieltäytyä vastaamasta sellaisiin kysymyksiin, jotka voisivat paljastaa hänen henkilöllisyytensä, jos tuomari ei tiedä todistajan asemaa suhteessa oikeudenkäynnin kohteena oleviin tapahtumiin. Tällaista tehtävää ei voida antaa syyttäjälle, joka on oikeudenkäynnissä asianosaisen asemassa.

Esityksessä ratkaisua on perusteltu myös sillä, että se muodostaa takeen sille, ettei anonyymi todistelu saa liian merkittävää painoarvoa. Tämä on oudoksuttava näkökohta, koska ihmisoikeustuomioistuimen viimeaikaisessa käytännössä anonyymien todistelun sallittavuutta on päinvastoin laajennettu niin, että se voi muodostaa myös ainoan ja ratkaisevan näytön, jos syytetyn puolustautumismahdollisuuksissa on riittävästi kompensoitu puolustukselle anonyymistä todistelusta aiheutunutta haittaa. Yksi kompensatiokeino on ollut juuri se, että tuomari on tiennyt anonyymien todistajan henkilöllisyyden. Suomen järjestelmässä tämä keino ei olisi lainkaan käytössä. Seurauksena voi todellakin olla se, että anonyymi todistelu ei omaksutusta ratkaisusta johtuen saa Suomessa minkäänlaista painoarvoa.

Tuomariliiton käsityksen mukaan anonyymiä todistelua ei tulisi tässä muodossa toteuttaa. Ehdotukseen sisältyy monimutkainen järjestely, jossa anonyymistä todistajasta päätettäisiin eri menettelystä kuin pääasiasta. Tällaiselle ei ole tarvetta. Kun tuomarin tulee tietää todistajan henkilöllisyys, voidaan tästä todistelukeinosta hyvin päättää pääasian valmistelun yhteydessä.